

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-31>

УДК 330.341.1: 339.137.22: 330.354

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

THE ROLE OF INNOVATIONS IN SHAPING THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Таранич Оксана Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та поведінкової економіки,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7859-8706>

Бурківська Тетяна Олександрівна

студент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7960-3278>

Taranych Oksana, Burkivska Tetiana
Vasyl' Stus Donetsk National University

Стаття розглядає роль сталого розвитку в інноваційних стратегіях підприємств, підкреслюючи важливість інтеграції екологічних і соціальних аспектів у стратегії управління для досягнення конкурентоспроможності. Досліджуються основні фактори, що впливають на впровадження інновацій, зокрема, екологічно чисті технології, соціальна відповідальність і взаємодія з місцевими громадами. Акцентовано увагу на необхідності розробки адаптивних стратегій, що відповідають сучасним викликам, таких як зміни клімату та глобалізація. Особливо виділено роль підприємств у реалізації сталого розвитку через інвестиції в технології та соціальні програми. Пропонуються практичні рекомендації щодо оптимізації бізнес-процесів і впровадження новітніх технологій для покращення продуктивності та підвищення якості продукції.

Ключові слова: сталий розвиток, інноваційні стратегії, екологічні технології, соціальна відповідальність, конкурентоспроможність.

This article explores integrating innovation strategies within the sustainable development framework in modern enterprises. The research emphasizes the growing importance of environmentally responsible and socially sustainable practices in shaping business strategies, which respond to global ecological challenges and enhance long-term competitiveness. The study highlights various aspects of innovation, including the introduction of clean energy technologies, adoption of socially responsible business practices, and active participation in local community development. The article stresses the need for businesses to develop adaptive strategies that respond to changing market conditions and growing demands for environmental and social responsibility. Additionally, it analyzes key elements of a sustainable business model, such as investments in green technologies and social programs, the use of eco-friendly materials, and ensuring equal opportunities for employees. These factors help improve not only the environmental footprint of enterprises but also their relationships with stakeholders. The paper argues that companies prioritizing sustainability and innovation within their strategic framework can create a solid foundation for future growth and market leadership. Integration of eco-friendly technologies like renewable energy sources, waste reduction strategies, and socially responsible conduct is essential for achieving sustainability goals while maintaining competitiveness. The findings show that firms can gain significant advantages by aligning their innovation efforts with sustainable development principles, leading to better market positioning, stronger consumer trust, and improved operational efficiency. The article concludes with several recommendations for enterprises to foster innovation-driven growth through collaboration with research institutions, investment in modern technologies, and a focus on quality manage-

ment systems. These strategies are vital for ensuring resilience and thriving in an increasingly competitive global market. The research contributes to understanding how sustainability and innovation can serve as pillars for the long-term success of businesses, benefiting both the organization and society as a whole.

Keywords: sustainable development, innovative strategies, ecological technologies, social responsibility, competitiveness.

Постановка проблеми. У сучасних умовах сталого розвитку економіка підприємств стикається із завданням посилення конкурентоспроможності в умовах зростаючої глобальної конкуренції та динамічних змін ринкових умов. Інновації виступають важливим інструментом забезпечення конкурентних переваг, оскільки їх впровадження дозволяє підприємствам створювати нові продукти, оптимізувати виробничі процеси, підвищувати ефективність використання ресурсів та задовольняти екологічні й соціальні вимоги суспільства. Водночас традиційні підходи до управління не завжди відповідають сучасним викликам, що зумовлює потребу в розробці та інтеграції інноваційних стратегій у діяльність підприємств. Це актуалізує дослідження ролі інновацій у формуванні конкурентоспроможності підприємств з урахуванням принципів сталого розвитку, а також визначення чинників, що стимулюють інноваційні процеси та сприяють досягненню довгострокової стабільності на ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останні дослідження, зокрема роботи В. Верби, В. Зянько, Н. Краснокутської, О. Шакури, підкреслюють, що інновації є критично важливими для конкурентоспроможності підприємств у контексті сталого розвитку. Екологічні та технологічні інновації не лише знижують витрати, а й покращують репутацію компаній, а співпраця з науковими установами стимулює розвиток нових продуктів і послуг.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інтеграція принципів сталого розвитку в інноваційні стратегії підприємств є недостатньо дослідженою в умовах макроекономічної нестабільності з урахуванням регіональних особливостей. Багато наукових праць акцентують увагу на важливості екологічних та соціальних аспектів, однак не приділяється достатньої уваги ефективним механізмам впровадження цих принципів в реальні бізнес-процеси, зокрема в умовах змінюваного зовнішнього середовища та специфічних економічних умов.

Також залишається відкритим питання адаптації традиційних моделей управління

до вимог сталого розвитку, що потребує розробки більш гнучких та інноваційних підходів. Одним із основних викликів є відсутність ефективних механізмів для інтеграції екологічно чистих технологій і соціально відповідальних практик, що обмежує можливості для сталого розвитку підприємств і знижує їхню конкурентоспроможність на ринку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження ролі інновацій у підвищенні конкурентоспроможності підприємств через визначення чинників, що стимулюють інноваційні процеси, та аналіз їх впливу на довгострокову стабільність і розвиток у контексті сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інновації є ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності підприємств, оскільки вони забезпечують можливість для створення унікальних продуктів, оптимізації процесів та адаптації до швидкоплинних змін ринкових умов. У сучасній економіці, де підприємства змушені діяти в умовах жорсткої конкуренції, інновації дозволяють їм не тільки відповідати на існуючі потреби споживачів, але й формувати нові ринки шляхом створення продуктів і послуг з доданою вартістю.

Теоретичні концепції інновацій, такі як технологічні інновації, процесні інновації та організаційні інновації, підкреслюють різні підходи до вдосконалення діяльності підприємств [3, с. 13]. Наприклад, технологічні інновації фокусуються на застосуванні нових технологій, які можуть покращити продуктивність і якість продукції. Такі інновації є фундаментальними для підприємств, що прагнуть створити продукцію з унікальними характеристиками, які відрізняються від продукції конкурентів. Процесні інновації, у свою чергу, спрямовані на оптимізацію внутрішніх процесів підприємства, що знижує витрати та підвищує ефективність виробництва, даючи підприємству можливість пропонувати продукцію за конкурентними цінами.

Організаційні інновації охоплюють зміни в структурі управління, стилі лідерства, комунікаційних процесах та культурі підприємства. Вони сприяють підвищенню гнучкості управ-

лінських процесів і покращенню адаптації до зовнішніх змін, що дозволяє підприємству швидко реагувати на виклики ринку. Ці теоретичні підходи до інновацій формують фундамент для розробки ефективних стратегій, спрямованих на довгострокову конкурентоспроможність, оскільки вони інтегрують різні аспекти інноваційної діяльності у структуру управління підприємством.

З огляду на це, важливим завданням для підприємств є не лише впровадження окремих інноваційних заходів, але й формування комплексної інноваційної стратегії, яка охоплює всі етапи життєвого циклу продукту і забезпечує постійне вдосконалення в умовах сталого розвитку.

Розробка комплексної інноваційної стратегії є лише першим кроком у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства. Наступним важливим етапом є реалізація інноваційних рішень, які здатні посилити конкурентні переваги. Впровадження інноваційних технологій та підходів дозволяє підприємствам збільшити продуктивність, оптимізувати витрати, покращити якість продукції та забезпечити її відповідність новим потребам ринку. Однак варто підкреслити, що ефективність таких змін залежить від вміння підприємства використовувати інновації як стратегічний інструмент, що сприяє формуванню унікальної конкурентної позиції.

Ефективність інновацій є ключовим показником, який визначає здатність підприємства досягати конкурентних переваг завдяки впровадженню нових технологій, процесів чи організаційних підходів. У контексті конкурентоспроможності важливо не тільки реалізовувати інновації, але й аналізувати їх результативність, що дозволяє підприємству оптимально розподіляти ресурси та вчасно адаптувати свою стратегію [1, с. 115].

Основні етапи оцінки ефективності інновацій можна представити як процес, що включає кілька послідовних кроків:

1. Попередня оцінка потенціалу інновацій – цей етап передбачає аналіз ризиків і прогнозованих вигод від впровадження інноваційного проєкту. Виконується аналіз рентабельності, строки окупності та можливі соціальні ефекти для підприємства;

2. Вимірювання результатів інновацій – після впровадження інновації підприємство проводить кількісну та якісну оцінку результатів. Це може включати аналіз фінансових показників (дохід, прибуток, собівартість продукції), операційної ефективності (швидкість вироб-

ництва, обсяг випуску продукції) та інших показників, таких як екологічний або соціальний вплив;

3. Зіставлення результатів із цілями проєкту – на цьому етапі підприємство порівнює фактичні результати з очікуваними, зазначеними в плані інноваційного проєкту. Цей етап дозволяє виявити відхилення від запланованих показників та скорегувати стратегію;

4. Зворотний зв'язок та корекція інноваційної стратегії – результати оцінки ефективності інновацій використовуються для вдосконалення майбутніх проєктів. Важливо адаптувати інноваційні підходи до поточних ринкових умов, що дозволяє підвищити рівень конкурентоспроможності підприємства.

Здійснення управління конкурентоспроможністю підприємств включає ряд послідовних етапів, які дозволяють формувати та реалізовувати ефективні стратегії [6, с. 268–271]. Ці етапи структуровані на рис. 1.

Першим етапом є аналіз конкурентного середовища, де проводиться вивчення ринку та конкурентів за допомогою методів, таких як SWOT-аналіз. Наступним кроком є оцінка внутрішніх ресурсів і можливостей підприємства, що дозволяє визначити його сильні та слабкі сторони. На основі отриманих даних формулюються стратегічні цілі, які мають бути специфічними та вимірювальними. Важливим етапом є розробка системи моніторингу, яка включає ключові показники ефективності (KPI) для оцінки результативності реалізації стратегій.

Наступним є етап впровадження стратегій, що вимагає залучення всіх рівнів управління. Після реалізації стратегій підприємство проводить аналіз результатів, що дозволяє виявити відхилення від запланованих показників та здійснити коригування. Нарешті, принципи постійного вдосконалення забезпечують адаптацію підприємства до динамічних умов ринку, що сприяє стійкій конкурентоспроможності в умовах змін.

Покращення якості та конкурентоспроможності послуг вимагає впровадження новітніх технологій і модернізації виробничих процесів. Технічне переоснащення підприємств є необхідною умовою для підвищення ефективності роботи та зменшення витрат. Важливими аспектами стратегії управління є формування адаптивної системи планування, яка передбачає створення річних бюджетів витрат та розробку організаційно-економічних заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

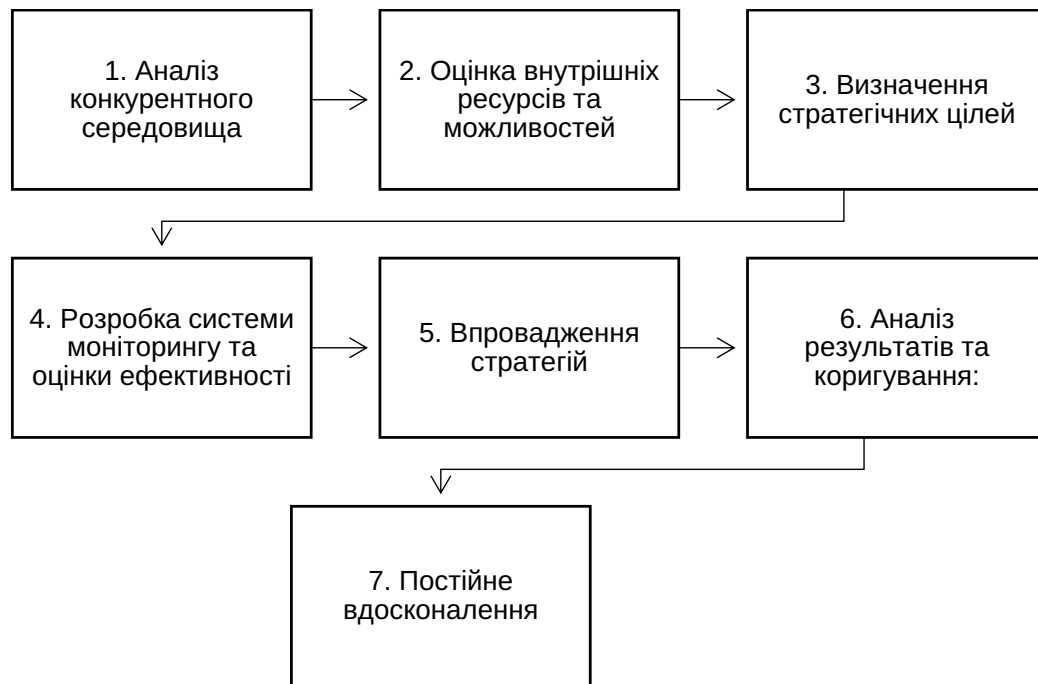

Рис. 1. Послідовність етапів управління конкурентоспроможністю підприємств

Джерело: сформовано автором на основі [6, с. 268–271]

Для забезпечення ефективного фінансового менеджменту необхідно вдосконалити внутрішні фінансові процеси, що включає впровадження системи звітності, яка дозволяє оперативно аналізувати фінансові результати та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Формування якісної інформаційної системи управління є ключовим елементом у досягненні конкурентних переваг. Це передбачає розробку інтегрованої системи управління для вирішення завдань менеджменту, впровадження передових інформаційних технологій та забезпечення комунікаційних засобів, що сприятимуть швидкому доступу до необхідної інформації.

У процесі реалізації інноваційних стратегій підприємства зіштовхуються з різноманітними факторами, які можуть як сприяти, так і перешкоджати впровадженню нововведень. Ці фактори умовно поділяються на три основні категорії: внутрішні ресурси підприємства, зовнішнє середовище та державна політика [5, с. 90–91].

Внутрішні фактори безпосередньо пов'язані з ресурсами, які має підприємство для здійснення інноваційної діяльності. По-перше, фінансові ресурси є критично важливими, оскільки наявність достатніх фінансів дозволяє реалізовувати інноваційні проекти. Підприємства, які мають доступ до інвестицій або стабільні доходи, здатні більш активно

впроваджувати нові технології. По-друге, кадрові ресурси, а саме кваліфіковані спеціалісти, які володіють необхідними знаннями та навичками, становлять основу для успішного впровадження інновацій. Підприємства, що інвестують у підвищення кваліфікації своїх працівників, мають більше шансів на реалізацію інноваційних рішень.

По-третє, культура підприємства, яка підтримує креативність і ризик, також сприяє інноваційній діяльності. Відкритість до нових ідей та готовність до змін дозволяють працівникам активно залучатися до інноваційних процесів. Також, наявність сучасних інформаційних технологій може значно спростити процеси розробки та впровадження інновацій.

Зовнішні фактори охоплюють умови, в яких підприємство функціонує, і можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на інновації. Сильна конкуренція на ринку часто стимулює підприємства до впровадження інновацій, оскільки необхідно постійно удосконалювати продукти та послуги для збереження конкурентних переваг. Зміни в споживчому попиті можуть стати поштовхом для розробки нових продуктів, і підприємства, які швидко реагують на ці зміни, мають більше можливостей для успіху. Крім того, швидкий розвиток технологій відкриває нові можливості для інновацій, а підприємства, які активно слідкують за технологічними змінами, можуть використовувати

їх у своїй діяльності. Співпраця з іншими компаніями та установами також сприяє обміну знаннями та ресурсами, що підвищує інноваційний потенціал.

Державні регуляції та політика відіграють важливу роль у формуванні інноваційного середовища [2, с. 158]. Наприклад, пільги та субсидії для підприємств, що інвестують в інновації, можуть стимулювати їх впровадження. Зручні умови для патентування та захисту інтелектуальної власності також можуть спонукати компанії до розробки нових технологій і продуктів. Крім того, державні програми підтримки, які надають фінансову або консультаційну допомогу для малих і середніх підприємств, можуть значно полегшити їхній доступ до інноваційних технологій.

Не менш важливим є макроекономічне середовище, зокрема економічна стабільність і позитивний інвестиційний клімат, які сприяють інноваціям. Таким чином, інноваційна діяльність підприємств залежить від різноманітних внутрішніх та зовнішніх факторів, які можуть як сприяти, так і перешкоджати цьому процесу. Розуміння цих факторів дозволяє підприємствам розробити ефективні стратегії для впровадження інновацій, що, у свою чергу, вплине на їхню конкурентоспроможність у динамічному ринковому середовищі.

Сталий розвиток є важливою складовою інноваційних стратегій сучасних підприємств, оскільки він не лише відповідає на виклики екологічних і соціальних змін, але й створює нові можливості для бізнесу [4, с. 93–96]. Інтеграція екологічних та соціальних аспектів у стратегії управління підприємствами дозволяє не тільки підвищити їхню конкурентоспро-

можність, а й внести вагомий внесок у розвиток суспільства та довкілля.

Ключовими аспектами сталого розвитку є впровадження екологічно чистих технологій, розвиток соціально відповідальних практик та активна взаємодія з громадами. Це дозволяє підприємствам формувати позитивний імідж та залучати нових споживачів, що сприяє їхньому зростанню на ринку. В табл. 1 представлено ключові аспекти сталого розвитку.

Сталий розвиток стає ключовим в контексті формування та реалізації інноваційних стратегій підприємств. Це необхідність, оскільки сучасні компанії стикаються з підвищеними вимогами щодо екологічної і соціальної відповідальності з боку споживачів, інвесторів і регуляторів. Впровадження екологічно чистих технологій, раціональне використання ресурсів і зниження негативного впливу на навколишнє середовище стають ключовими елементами стратегічного планування [6, с. 271].

Інноваційна стратегія, що включає принципи сталого розвитку, може реалізовуватися через кілька важливих напрямків. По-перше, підприємства повинні інвестувати в екологічні технології, які зменшують викиди забруднюючих речовин, споживання води та енергії. Наприклад, впровадження відновлювальних джерел енергії, таких як сонячні або вітрові станції, дозволяє не тільки знижувати витрати на енергетичні ресурси, але й сприяє зменшенню вуглецевого сліду компанії.

По-друге, сталий розвиток передбачає використання екологічно чистих матеріалів у виробництві. Це може включати перероблені або біорозкладні матеріали, які зменшують навантаження на довкілля. Підприємства, які

Таблиця 1

Аспекти сталого розвитку

Аспекти сталого розвитку	Інноваційні стратегії	Очікувані результати
Екологічні технології	Впровадження відновлювальних джерел енергії	Зменшення вуглецевого сліду
	Використання екологічно чистих матеріалів	Підвищення якості продукції, зменшення відходів
Соціальна відповідальність	Інвестиції в соціальні програми	Поліпшення умов життя місцевих громад
	Забезпечення рівних можливостей для працівників	Підвищення лояльності та мотивації співробітників
Партнерства з громадами	Співпраця з місцевими організаціями	Покращення іміджу компанії, зміцнення відносин
Залучення споживачів	Активна комунікація про екологічні ініціативи	Збільшення попиту на продукцію

Джерело: сформовано автором

Таблиця 2

Рекомендації щодо інтеграції інновацій у стратегію підприємств

Рекомендація	Опис
Створення культури інновацій	Формування робочого середовища, що заохочує інноваційні ініціативи на всіх рівнях організації; навчання працівників.
Аналіз потреб і трендів ринку	Постійний моніторинг ринкових змін для оперативної адаптації продукції до запитів споживачів.
Впровадження нових технологій	Інвестування в технології для оптимізації виробничих процесів, зменшення витрат та підвищення ефективності.
Оптимізація бізнес-процесів	Вдосконалення існуючих підходів через методи Lean Management або Six Sigma для підвищення продуктивності.
Співпраця з науковими установами та стартапами	Забезпечення новими ідеями через спільні дослідження та участь у інноваційних конкурсах.
Фокус на якості продукції	Впровадження систем управління якістю (ISO, TQM) та моніторинг зворотного зв'язку від споживачів.
Гнучкість стратегічних підходів	Адаптація до зовнішніх змін через забезпечення гнучкості в стратегіях підприємства.
Вимірювання результатів	Встановлення чітких показників ефективності (KPI) для оцінки впровадження інновацій та коригування дій.

Джерело: сформовано автором

активно реалізують такі практики, здатні не лише зменшити свій екологічний вплив, але й підвищити свою репутацію на ринку, що, у свою чергу, може призвести до збільшення попиту на їхні продукцію.

Соціальна відповідальність також є важливою складовою інноваційних стратегій, оскільки підприємства повинні враховувати інтереси різних стейкхолдерів. Це може реалізовуватися через інвестиції в соціальні програми, поліпшення умов праці, розвиток місцевих спільнот і забезпечення рівних можливостей для всіх співробітників. Підприємства, які активно демонструють свою соціальну відповідальність, здатні покращити свої стосунки з громадами, а також підвищити лояльність споживачів.

Включення принципів сталого розвитку в інноваційну стратегію дозволяє підприємствам не лише відповідати на сучасні виклики, але й отримувати конкурентні переваги на ринку. У довгостроковій перспективі вони можуть стати лідерами в своїх галузях, оскільки споживачі надають перевагу брендам, які демонструють екологічну та соціальну відповідальність. Тому сталий розвиток виступає невід'ємною складовою інноваційної стратегії, що формує нову парадигму бізнесу в умовах глобалізації та зміни клімату.

У сучасному бізнес-середовищі інтеграція інновацій у стратегію підприємств важлива для забезпечення їхньої стійкості та конкурентоспроможності [7, с. 115]. Основні рекомен-

дації, які допоможуть досягти довгострокових цілей, включають формування культури інновацій, впровадження нових технологій та ін. Ці стратегії сприяють оптимізації бізнес-процесів, покращенню якості продукції та ефективності виробництва.

Інтеграція інновацій у стратегію підприємств не лише сприяє досягненню конкурентних переваг, але й забезпечує стійкість у постійно змінюваному бізнес-середовищі. Дотримання зазначених рекомендацій дозволить компаніям ефективно адаптуватися до нових викликів та реалізувати свої довгострокові цілі.

Висновки. Отже, інновації відіграють ключову роль у формуванні конкурентоспроможності підприємств у рамках сталого розвитку. Інтеграція інноваційних стратегій дозволяє підприємствам не лише швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі, але й створювати нові можливості для росту та розвитку. Впровадження екологічно і соціально відповідальних практик, оптимізація виробничих процесів, використання сучасних технологій та підвищення якості продукції стають основою для забезпечення довгострокового успіху.

Запропоновані стратегії, такі як створення інноваційної культури, дослідження потреб ринку, інвестиції у нові технології, оптимізація бізнес-процесів, співпраця з науковими установами та акцент на якості продукції, сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васютіна І. О. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності підприємств. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*. 2011. № 5. С. 114–118.
2. Горник В. Г. Вплив держави на формування інноваційної моделі розвитку України. *Право та державне управління*. 2019. Т. 1, № 2 (35). С. 156–167. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_1/27.pdf (дата звернення: 15.10.2024).
3. Грабовська І. Роль інновацій в забезпеченні конкурентоспроможності та сталого розвитку промислових підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. Т. 1, № 4. С. 12–17. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/4-17.pdf> (дата звернення: 13.10.2024).
4. Костриченко В. М. Практичні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Економічні науки»*. 2019. Вип. 1. С. 90–103.
5. Кошельок Г. В., Царьов О. С. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємства. *Вісник Одеського національного економічного університету*. 2017. № 6. С. 89–92.
6. Легкий В. І. Етапи оцінки конкурентоспроможності підприємства та види стратегій її підвищення. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 11. С. 267–273.
7. Омельчак Г. В. Особливості формування конкурентоспроможності підприємств в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2023. № 184. С. 114–117.

REFERENCES:

1. Vasiutina, I. O. (2011), "Theoretical aspects of enterprise competitiveness", *State and Regions. Series: Economics and Entrepreneurship*, no. 5, pp. 114–118.
2. Hornyk, V. H. (2019), "The influence of the state on the formation of Ukraine's innovative development model", *Law and Public Administration*, vol. 1, no. 2 (35), pp. 156–167. Available at: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_1/27.pdf (accessed October 15, 2024).
3. Hrabovska, I. (2019), "The role of innovations in ensuring competitiveness and sustainable development of industrial enterprises", *Visnyk Khmelnytskyi National University*, vol. 1, no. 4, pp. 12–17. Available at: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/4-17.pdf> (accessed October 13, 2024).
4. Kostrychenko, V. M. (2019), "Practical aspects of improving the competitiveness of the enterprise", *Visnyk of National University of Water and Environmental Engineering. Series: Economic Sciences*, issue 1, pp. 90–103.
5. Koshelok, H. V., Tsarov, O. S. (2017), "Factors influencing the competitiveness of the enterprise", *Visnyk of Odesa National Economic University*, no. 6, pp. 89–92.
6. Lehkyi, V. I. (2015), "Stages of assessing the competitiveness of the enterprise and types of strategies to improve it", *Naukovo-informatsiyni visnyk of Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi*, no. 11, pp. 267–273.
7. Omelchak, H. V. (2023), "Features of forming enterprise competitiveness under martial law conditions", *Economic Space*, no. 184, pp. 114–117.